

Future research of livable cities in Iran

آینده پژوهی شهرهای زیست پذیر در ایران

گروه پژوهشی آینده پژوهشی راهبردی

آبان ۱۴۰۲

شماره ۸۶

گزارش دیدبانی

بیت‌المصعب

نویسنده‌ها: دکتر رسول افسری و دکتر مهدیه طاهونی

تهیه شده در: گروه پژوهی آینده پژوهی راهبردی

تاریخ انتشار: آبان ۱۴۰۲

گزارش دیدبانی

آینده‌پژوهی شهرهای زیست‌پذیر در ایران

در این گزارش می‌خوانید

مفاهیم زیست‌پذیری شهری و آینده‌پژوهی

۱

رویکردها و شاخص‌های مورد توجه اندیشمندان مختلف در زیست‌پذیری شهرها

۲

آیا می‌دانید رتبه ایران در بین ۱۷۲ کشورهای جهان و غرب آسیا در زیست‌پذیری شهرها، چند است؟

۳

چکیده

رشد سریع و شتاب زده شهرها، تغییرات بنیادینی در زندگی ساکنان بر جای گذاشته است. امروزه، شهرها مکان اصلی کار و زندگی بخش عمده بشر شده‌اند، به طوری که بیش از ۵۰ درصد از جمعیت ۸ میلیارد نفری جهان در شهرها زندگی می‌کنند. از این رو، توجه به کیفیت زندگی، شرایط، امکانات و نیازهای ساکنان شهرها، مسئله‌ای حیاتی است و مسائل و مشکلات موجود در شهرها نشانگر عدم تحقق مشخصه‌های پایداری در آن‌هاست.

نظر به مشکلات متعدد شهرها، رویکردهای مختلفی برای ارتقا و بهبود شرایط زندگی در آنها پیشنهاد و مطرح شده است که زیست‌پذیری شهری یکی از آنهاست. امروزه زیست‌پذیری در بیشتر کشورهای جهان به عنوان یک اصل راهنما در چارچوب گفتمان پایداری در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی شهری گسترش پیدا کرده است.

علی‌رغم آن که بررسی زیست‌پذیری شهری می‌تواند در شناسایی کمبودها و اقدامات جهت ارتقای محیط زیست زندگی ساکنان مثمرتر واقع شود، پرداختن به نظریه زیست‌پذیری در ایران به صورت محدود مورد توجه قرار گرفته است. امروزه برخورداری از خصوصیات زیست‌پذیری برای شهرها و به ویژه کلانشهرها ضرورت یافته است. بر این اساس، شاخص‌های سنجش میزان زیست‌پذیری شهرها مهم هستند و تلفیق این شاخص‌ها بستری را برای سنجش آینده کیفیت زندگی شهری برای تحقیقات و همچنین اهداف سیاست عمومی فراهم می‌کند.

فهرست

۱.....	مقدمه
۲.....	زیست پذیری شهری
۳.....	آینده پژوهی
۵.....	رویکردهای زیست پذیری
۶.....	شاخص های زیست پذیری شهری
۹.....	اهمیت آینده نگری در زیست پذیری شهری
۱۰.....	رتبه بندی شهرهای جهان بر اساس زیست پذیری شهری
۱۱.....	بررسی وضعیت زیست پذیری شهری در آسیا
۱۳.....	جمع بندی و تحلیل
۱۵.....	منابع

مقدمه

بر اساس گزارش شهرهای جهانی (۲۰۲۰) که توسط برنامه اسکان بشر ملل متحد^۱ منتشر شده است، شهرنشینی همچنان محرک رشد جهانی خواهد بود و می تواند اهرمی برای فقر، نابرابری، بیکاری، تغییرات آب و هوا و سایر چالش های جهانی باشد که با ما روبرو هست. ساخت شهرهای قابل سکونت برای تحقق اهداف توسعه پایدار از اهمیت بالایی برخوردار است، در حالی که زیست پذیری شهری موضوع مهمی است که باید در همه جنبه ها در فرآیند شهرنشینی مورد توجه قرار گیرد (Mouratidis, 2020). علاوه بر این، ساخت و ساز شهری در کشورهای در حال توسعه با چالش های زیادی مواجه است و چگونگی ساخت شهرهای قابل سکونت، موضوع اصلی توسعه شهری پایدار در مناطق توسعه نیافته است (Liang et al., 2020). بنابراین، تحقیقات کنونی باید بر جهت ساخت شهر قابل زندگی و شهر پایدار در آینده متمرکز شود که برای تحقق رشد اقتصادی با کیفیت بالا و پایداری شهری اهمیت دارد.

با شتاب صنعتی شدن و شهرنشینی جدید، آلودگی محیط زیست، آلودگی هوا و آب، آسیب های زیست محیطی، کمبود مسکن و سایر مشکلات چالش هایی را برای توسعه شهری به وجود آورده است (Luo et al., 2021). بسیاری از کشورهای در حال توسعه به رشد اقتصادی بیش از حد توجه می کنند و در طول توسعه اقتصادی از حفاظت از محیط زیست و کنترل آلودگی غفلت می کنند که منجر به پدیده «درمان پس از آلودگی»^۲ می شود (An et al., 2020). از آنجایی که توسعه شهری عامل کلیدی رشد اقتصادی است، جمعیت شهری به تدریج در حال گسترش است و مشکلات اکولوژیکی و زیست محیطی به طور فزاینده ای برجسته می شوند که به طور جدی بر توسعه اقتصاد شهری تأثیر می گذارد (Profiroiu et al., 2020).

نرخ رشد اقتصادی منطقه ای تجسم مهمی از سطح توسعه اقتصادی محلی و عملکرد دولت است و سرمایه گذاری در دارایی های ثابت در ساخت و ساز شهری بزرگترین مؤلفه رشد اقتصادی محلی است. با این حال، پیگیری بیش از حد نرخ رشد اقتصادی منجر به نادیده گرفتن حفاظت و اداره محیط زیست اکولوژیکی شهری می شود بر این اساس، دولت باید در فرآیند شهرسازی و برنامه ریزی، ارتباط هماهنگ جامعه، اقتصاد و زیست بوم، به ویژه محتوای مربوط به مطالبات مردم را در نظر بگیرد (Ambrose et al., 2020). برخی از دولت های محلی تنها به دنبال منافع اقتصادی کوتاه مدت هستند در حالی که هماهنگی حفاظت از محیط زیست شهری، اجتماعی و استاندارد زندگی ساکنان را نادیده می گیرند. در نتیجه منجر به آلودگی شهری، نرخ

^۱ UN-Habitat

^۲ treatment after pollution

اشتغال ناپایدار، متروکه شدن زمین‌های شهری، نامعقول بودن ساختار صنعتی و سایر مشکلات می‌شود (Khan et al., 2021)

با شناسایی عوامل زیست‌پذیری شهری^۱ از نظر اکولوژیکی، مرجعی برای برنامه‌ریزی شهری، مهاجرت جمعیت و بهبود کیفیت اکولوژیکی فراهم می‌شود (Yi et al., 2021). کیفیت زندگی و سطح توسعه دو عامل کلیدی موثر هستند (Kose et al., 2020). با توجه به پیچیدگی و تنوع، تعریف واحدی در تحقیقات موجود وجود ندارد. زیست‌پذیری شهری عمدتاً شامل رشد اقتصادی، استاندارد زندگی، مواهب زیست‌محیطی، امنیت شهری، استفاده از انرژی، آلودگی محیط زیست، ثبات اجتماعی، خدمات عمومی و غیره است (Costamagna et al., 2019) و سطح زیست‌پذیری هر شهر با ویژگی‌های محیطی و سطح توسعه تفاوت‌های منطقه‌ای تعیین می‌شود (Ambrose et al., 2020).

در جهان معاصر، سه چالش کلیدی وجود دارد که ضرورت درک آینده و برنامه‌ریزی برای آن را آشکار می‌کند، این سه چالش عبارتند از مدیریت خطر و عدم قطعیت‌ها؛ موضوعات توسعه پایدار و بازنگری زیست‌پذیری شهری که نیازمند ابزارها و روش‌های جدیدی برای تفکر در مورد آینده در محیطی بسیار پیچیده و نامعلوم است (ربانی و همکاران، ۱۳۹۸). سالیانه بهترین شهرهای زیست‌پذیر جهان توسط موسسات مرتبط همچون مرسر^۲ و اکونومیست^۳ انتخاب می‌شوند و از این مسئله در عرصه شهرسازی جهان به عنوان یکی از مسائل یاد می‌شود. لیکن این انتخاب با توجه به معیارهای اجتماعی، فرهنگی و اقلیمی کشورهای عمدتاً غربی صورت می‌گیرد. اکنون این مسئله مطرح است که شهر زیست‌پذیر برای دستیابی به اصول و معیارهای بومی در شهرهای ایران شامل چه مواردی خواهند بود.

زیست‌پذیری شهری

اولین مفهوم زیست‌پذیری تحت عنوان (خیابان‌های زیست‌پذیر) توسط دانلد اپلپارد^۴ در سال ۱۹۸۱ ارائه شد. واژه Livability از فعل آلمانی Leben به معنای زندگی کردن، زندگی داشتن و یا ایجاد زندگی برای کسی و یا زندگی کردن در یک مکان مقطعی است. زیست‌پذیری ترجمه فارسی انتخاب‌شده برای عبارت انگلیسی livability است و در نتیجه شهر زیست‌پذیر معادل عبارت Urban livability آورده شده است. دیکشنری وبستر، زیست‌پذیری را به عنوان مکان مناسب برای زیست انسان تعریف می‌کند. زیست‌پذیری به معنی کیفیت زندگی، استانداردهای زندگی یا خوشبختی عمومی جمعیتی که در یک مکان مثل شهر زندگی می‌کنند؛ نیز تعریف می‌شود. (بندرآباد، ۱۳۹۰). در جدول ۱ تعاریف زیست‌پذیری شهری آورده شده است.

^۱ Urban livability

^۲ Mercer

^۳ Economist

^۴ Donald Appleyard

جدول ۱. تعاریف زیست پذیری شهری

ماخذ	تعاریف
رابرت کو آن ^۱	مناسب برای زندگی و فراهم آوردن کیفیت مطلوب
فرهنگ لغت پرینستون ^۲	مناسب برای زندگی بشر
برنامه رشد هوشمند شهری اتاوا ^۳	اجتماع زیست پذیر اجتماعی است که مردم آن دسترسی به گزینه‌های مناسب و متفاوت حمل و نقل و مسکن داشته و مقاصد موجود به راحتی با و بدون اتومبیل قابل دسترسی هستند.
سالزاتو ^۴	شهر زیست پذیر را به عنوان پیوند بین گذشته و آینده در نظر می‌گیرد. شهر زیست پذیر به میراث گذشتگان احترام گذاشته و برای آنانی که هنوز متولد نشده‌اند ارزش و احترام قائل است.
تایمر و سیمور ^۵	زیست پذیری بیانگر کیفیت زندگی تجربه شده به وسیله شهروندانی است که در شهر زندگی می‌کنند که این مورد با توانایی آنها در دسترسی به زیرساخت‌ها (حمل و نقل و ارتباطات، از بهداشت و درمان) غذا، هوای پاک، مسکن مقرون به صرفه، شغل رضایت بخش، فضاهای سبز و پارک‌ها گره خورده است

مرور تعاریف ارائه شده نشان می‌دهد، هر چند تا کنون اجماع نظر در تعریف زیست پذیری به وجود نیامده است، اما در تعاریف ارائه شده مشترکاتی چون تأمین رفاه و رضایت ساکنان، کیفیت زندگی، تأمین نیازهای گوناگون، دستیابی به زندگی مطلوب و رضایت بخش و... به چشم می‌خورد. به عبارت دیگر، مجموعه ویژگی‌های عینی و ذهنی که جذابیت و مطلوبیت یک مکان را عرضه می‌کنند، زیست پذیری تلقی شده است. بدیهی است این عوامل می‌توانند در مکان‌های مختلف، متفاوت باشند. بنابراین ارائه تعاریف متعدد و مختلف ریشه در این مهم دارد که نیازها و مسائل مکان‌های گوناگون، متفاوت است و از آنجایی که راه حل مسائل و مشکلات از مکان و زمین‌های که در آن قرار دارد بر می‌خیزد، این راه حل‌ها نیز با یکدیگر متفاوت‌اند. از این رو، باید به اقلیم محلی، محیط زیست، منابع، نهادها، فرهنگ، اقتصاد و مردم محلی و نیازها و خواسته‌های آنها توجه دقیق داشت. با وجود این، نظر به اینکه بسیاری از چالش‌های امروز در جهان معاصر، مشابه‌اند، می‌توان راه حل‌ها را نیز به اشتراک گذاشت (موسوی نور و همکاران، ۱۳۹۵).

آینده پژوهی

آینده پژوهی را معادل لغت لاتین Futures Studies گرفته‌اند. کلمه جمع برای Future به این دلیل انتخاب شده است که با بهره‌گیری از طیف وسیعی از روش‌شناسی‌ها و به جای تصور «تنها یک آینده» گمانه‌زنی‌های

^۱ Robert Cowan

^۲ Princeton university

^۳ Ottawa county urban smart growth

^۴ Merriam Webster

^۵ Timmer & Seymour

سامان مند و خردورزانه، در مورد نه فقط «یک آینده»، بلکه «چندین آینده متصور»، مبادرت می شود (سلامی و همکاران، ۱۳۹۱).

تعاریف متعددی برای آینده پژوهی وجود دارد، که همه آن ها تقریباً دارای نقاط اشتراکی از قبیل ۱. تأکید بر علمی بودن آینده پژوهی، ۲. بهبود آینده و شکل دادن به آن، ۳. تأکید بر شناسایی و کشف آینده، ۴. تقسیم بندی انواع آینده، ۵. هنر کشف آینده است. در زیر برخی از تعاریف مربوط به آینده پژوهی مطرح شده است؛

- تلاشی سامانمند جهت تبیین و ایجاد آینده درازمدت علم، تکنولوژی، اقتصاد، محیط و جامعه با هدف شناسایی فناوری های عام نوظهور و سایر حوزه های زیربنایی تحقیقات راهبردی است. در این تعریف بیشتر منافع اقتصادی، اجتماعی و سیاسی مطرح است.

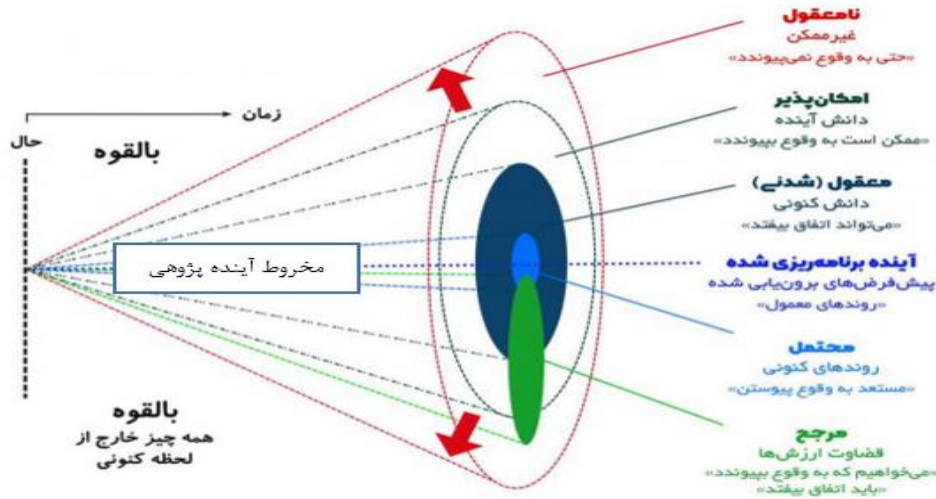
- آینده پژوهی عبارت از این است که درک کنیم با تداوم روندهای امروز، در آینده چه روی خواهد داد و تصمیم بگیریم که آیا چنین آینده ای برای ما مطلوب است یا نه؟ و اگر نیست بکشیم تا آن را تغییر دهیم (تیموری و همکاران، ۱۳۹۵).

- آینده پژوهی یعنی تلاش برای یافتن راه های بهتری برای دولت و تجارت تا ناشناخته ها در تصمیم گیری ادغام شوند (Inayatullah, 2013).

- آینده پژوهی همانند برنامه ریزی برای آینده نیست، بلکه ترسیم بدیل های متفاوتی است که تصمیم سازان، یکی از آن ها را انتخاب خواهند کرد. از همین رو آینده پژوهی در پی آن است که عدم قطعیت ها را کاهش دهد و آن ها را مدیریت نماید (عظیمی و همکاران، ۱۳۹۵).

آینده پژوهان، اغلب از سه نوع آینده صحبت می کنند؛ آینده های ممکن، محتمل و مرجح و برخی از فعالیت های آینده پژوهان منحصراً بر روی یکی از این آینده ها متمرکز است. آن ها می خواهند به کشف آینده های ممکن بپردازند یا به تجزیه و تحلیل آینده های محتمل مشغول شوند و یا به آینده های مطلوب و مرجح شکل دهند. مخروط آینده ای که توسط جوزف وروس^۱ ارائه شده، در شکل زیر نمایش داده شده است.

^۱ Joseph Voros

شکل ۱. مخروط آینده پژوهی

رویکردهای زیست پذیری

با توجه به اینکه مفهوم زیست پذیری نقاط مشترکی با مفاهیم پایداری و کیفیت زندگی دارد، می توان با رویکردهای متفاوت و متنوعی به آن نگرست و آن را ارزیابی کرد. در این بخش، رویکردها به این مفهوم، بر مبنای دوره زمانی آمده اند؛ بدین معنا که از قدیم به جدید ذکر شده اند.

جدول ۲. رویکردهای زیست پذیری

توضیحات	رویکرد
میل به تعریف یک مکان خوب از طریق به کارگیری تحقیقات تجربی، موجب شکل گیری اصطلاح زیست پذیری از اواخر دهه ۱۹۶۰ شد؛ هرچند این اصطلاح تا اواسط دهه ۱۹۷۰ رواج چندانی نداشت. بیشتر محققانی که در این حوزه طی چند دهه گذشته پژوهش هایی انجام داده اند، دانشگاهیانی هستند که در دپارتمان های برنامه ریزی فعالیت داشته اند. تأکید این محققان، بر بهره گیری از مطالعات تجربی برای شناخت زندگی روزمره افراد در جهت مفهوم سازی مکان زیست پذیر بود (تأکید بر معیارهای عینی)	رویکرد تجربی به شهر زیست پذیر
این رویکرد بر رضایت و ارجحیت افراد تأکید دارد تا تعیین کند مکان ها قادر به تأمین انتظارات، نیازهای فردی و رضایت نسبی افراد هستند یا خیر؟ (تأکید بر معیارهای ذهنی).	رویکرد ادراک های فردی و مطالعات بهزیستی ذهنی
محققانی که به بهبود زیست پذیری در مکان تمایل دارند، رویکردهای مکان محور را با ارزیابی کیفیت زندگی تلفیق می کنند. منظور از کیفیت زندگی شهری، توجه به شاخص های اجتماعی، فرهنگی، محیطی و روانی در دو وجه عینی (کمی) و ذهنی (کیفی) در روند برنامه ریزی کیفیت زندگی شهری است. بدین معنا که علاوه بر اندازه گیری شاخص ها به صورت مشخص و عینی باید به ذهنیت و نوع نگاه شهروندان به این شاخص ها نیز توجه شود.	رویکرد کیفیت زندگی (رویکرد معیارهای اجتماعی برای کیفیت زندگی)

ماخذ: خراسانی، ۱۳۹۳ و کوکی و دیگران، ۱۳۸۴

شاخص‌های زیست‌پذیری شهری

انتخاب شاخص در زیست‌پذیری برای مطالعه وضعیت آن بسیار حیاتی و مهم است. شاخص‌ها از یک سو، ابزاری برای شناخت دقیق شرایط موجود در جامعه در یک مقطع زمانی‌اند و از سوی دیگر، نشان‌دهنده تصویر روندها و دگرگونی‌هایی که طی دوره مشخص رخ داده است. زیست‌پذیری در صورتی که بر اساس دانش و فرهنگ محلی هر مکان باشد، بسیار معنادارتر و مرتبط‌تر است. بر این اساس، توجه به مردم محلی هر مکان در مطالعه زیست‌پذیری از ضروریات است. معیارهای زیست‌پذیری همچنین با توجه به شرایط مکانی و زمانی مختلف، متفاوت‌اند. بنابراین، قابل تعویض با یکدیگر نیستند و باید توسط مردم در مکان‌ها و در مقیاس و سنجش‌های زمانی مختلف مورد درک قرار گیرند (Xiao et al., 2022). در ادامه، برای دستیابی به اجماع نظر درباره شاخص‌های زیست‌پذیری، به شاخص‌های مورد توجه برخی از مهم‌ترین مطالعات انجام‌گرفته در زمینه زیست‌پذیری شهری آورده شده است.

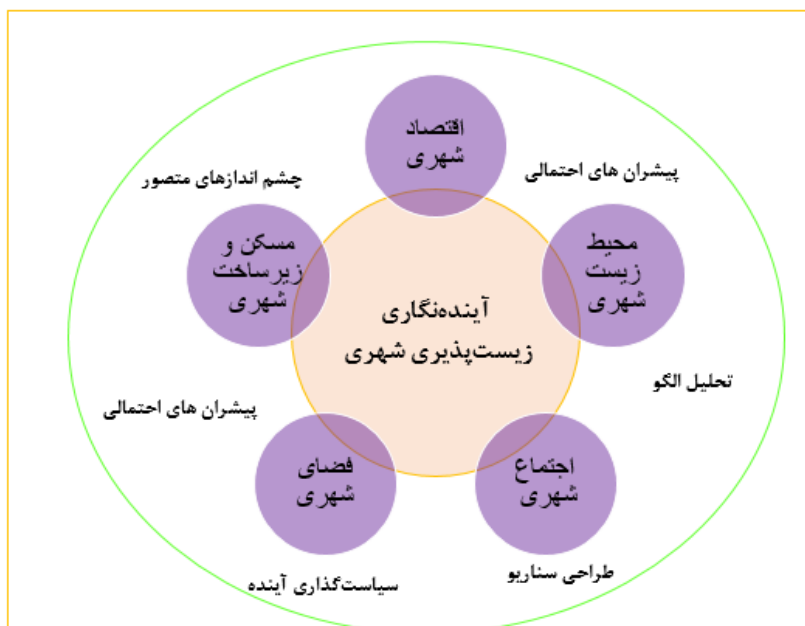

اهمیت آینده‌نگری در زیست‌پذیری شهری

با توجه به اینکه آینده‌نگری به معنای دقیق خود عملاً از میانه قرن بیستم ظهور نمود، مطالعه قاعده‌مند، تحلیلی و روشمند آینده، همزمان با ظهور پارادایم دوم آینده‌پژوهی که پس از جنگ جهانی دوم جایگزین «تفکر پیشگویی» شده بود، متولد شد. از سال ۱۹۴۰ تا ۱۹۶۰ نوعی «تفکر مدیریتی» بر آینده‌نگری و به طور کلی بر آینده‌پژوهی، مستولی بود؛ تفکری که مفهوم کارایی (کارایی به معنای استفاده مناسب و بهینه از منابع و رسیدن به اهداف تعیین‌شده، با بهره‌گیری از حداقل منابع است) و کنترل و حذف کارکردهای زائد را مورد تأکید قرار می‌داد (رسولی و همکاران، ۱۳۹۷). اولین تعریف از آینده‌نگری که تقریباً مورد پذیرش عمومی قرار گرفته است از بن‌مارتین^۱ به عنوان پیشرو بحث آینده‌نگری است که در ۱۹۹۵ و سپس با تغییرات اندک در سال ۲۰۰۰ بیان می‌دارد «آینده‌نگری تلاش نظام‌مند برای نگاه به آینده بلندمدت علم، تکنولوژی، محیط زیست، اقتصاد و اجتماع است که با هدف شناسایی تکنولوژی‌های عام نوظهور و تقویت حوزه‌های تحقیقات راهبردی است که احتمالاً بیشترین منافع اقتصادی و اجتماعی را به همراه دارند» (امینی و همکاران، ۱۴۰۰).

شکل ۲. روابط مفهومی آینده‌نگری با رویکرد زیست‌پذیری شهری

فرایند آینده‌نگری بر آینده علم، فناوری، اقتصاد و جامعه تمرکز دارد. هدف این نوع برنامه‌ریزی تعیین حوزه‌های تحقیقات راهبردی و فناوری‌های نوظهور برای منافع اجتماعی و اقتصادی است. با در نظر گرفتن عوامل ارائه شده در زمینه زیست‌پذیری، این مفهوم با رویکردهایی همچون کیفیت زندگی، رشد هوشمند و نوشهرگرایی همپوشانی دارد، زیرا جملگی به عنوان پاسخ‌هایی انتقادی به سیاست‌های شهری نامطلوب و اثرات جانبی منفی

^۱ Ben Martin

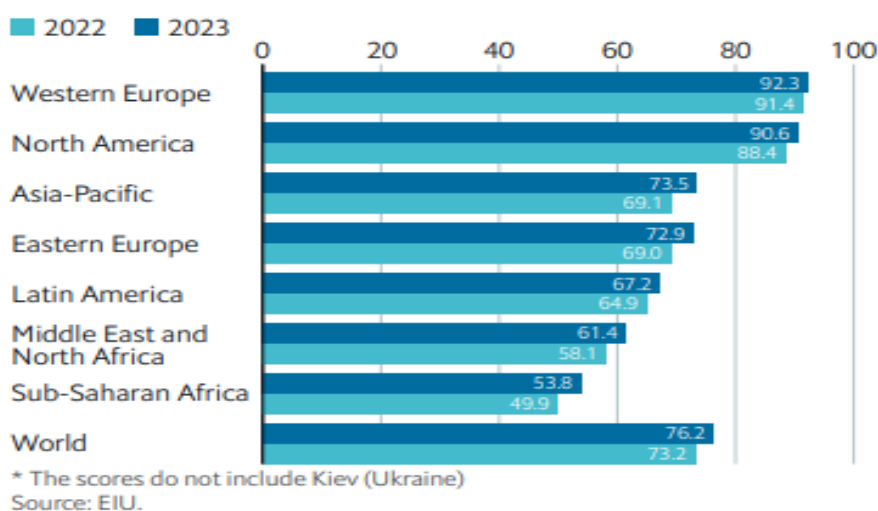

رشد شهری؛ توسعه یافته‌اند و جنبه‌های مشترکی با زیست‌پذیری دارند. لذا محفوظ دانستن اهمیت رویکرد زیست‌پذیری در بازطراحی فضا و ارزیابی کیفیت محیطی ساخت فضا در مناطق شهری امری انکارناپذیر و مستلزم تلاش و مدیریتی کارآمد در راستای این رویکرد نوین در شهرها خواهد بود (Pan et al., 2018).

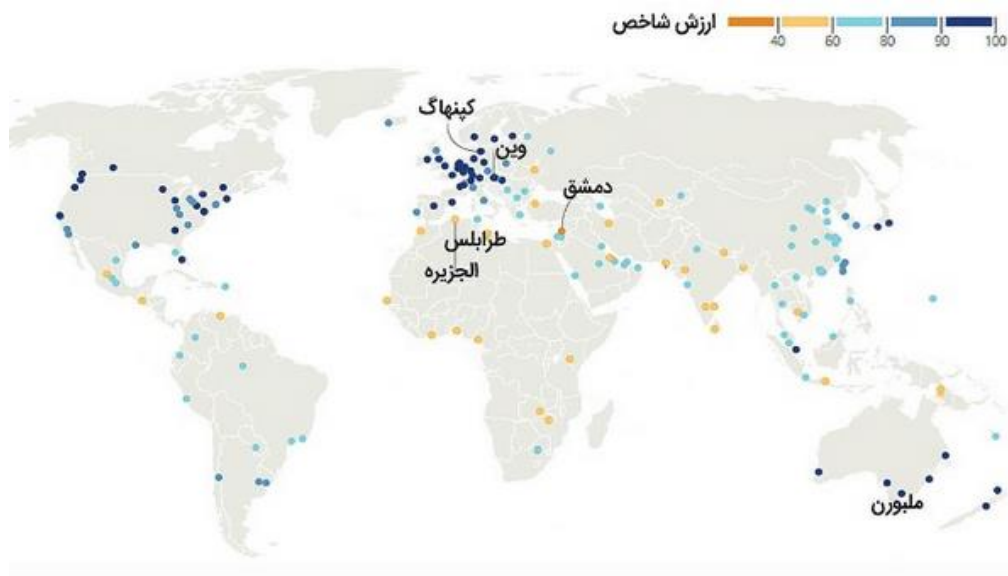
رتبه‌بندی شهرهای جهان بر اساس زیست‌پذیری شهری

اکنون میست «شاخص زیست‌پذیری شهرها» را برای سال ۲۰۲۳ منتشر کرد. این شاخص در نظرسنجی سال ۲۰۲۳ به طور قابل توجهی افزایش یافته است و به بالاترین حد خود در ۱۵ سال گذشته رسیده است، زیرا جهان در حال عبور از همه‌گیری کرونا است و امتیاز مراقبت‌های بهداشتی و آموزشی در بسیاری از شهرهای آسیا و آفریقا بهبود یافته است. با این حال، در پی بحبوحه چندین مورد از ناآرامی‌های مدنی در کشورهای مختلف، امتیاز ثبات نسبت به سال قبل کمتر شده است و شاهد افزایش بی‌ثباتی در جهان هستیم

نمودار ۱. نمودار میانگین شاخص‌های زیست‌پذیری شهری در جهان

واحد اطلاعات اکنون میست ۱۷۳ شهر را در سراسر جهان بر اساس شاخص‌هایی مهم از جمله مراقبت‌های بهداشتی، آموزش، ثبات، زیرساخت‌ها و محیط زیست رتبه‌بندی کرده و فهرست قابل زندگی‌ترین شهرهای جهان در سال ۲۰۲۳ را منتشر کرده است. که شهر وین در جایگاه نخست پس از آن شهر کپنهاگ (پایتخت دانمارک در جایگاه دوم قرار دارد و ۹ شهر بعدی به ترتیب ملبورن استرالیا، سیدنی استرالیا، ونکوور کانادا، زوریخ سوئیس، کلگری کانادا، ژنو سوئیس، تورنتو کانادا و اوساکای ژاپن و اوکلند نیوزیلند (به طور مشترک) در جایگاه سوم تا دهم زیست‌پذیرترین شهرهای جهان قرار گرفتند.

شکل ۴. رتبه بندی شاخص های زیست پذیری در میان ۱۷۳ کشور جهان

جدول ۴. رتبه بندی بهترین شهرهای زیست پذیر جهان بر اساس ۵ دسته متغیر زیست پذیری شهری

Top 10 positions

City	Location	Rank	Index	Stability	Healthcare	Culture & environment	Education	Infrastructure
Vienna	Austria	1	98.4	100.0	100.0	93.5	100.0	100.0
Copenhagen	Denmark	2	98.0	100.0	95.8	95.4	100.0	100.0
Melbourne	Australia	3	97.7	95.0	100.0	95.8	100.0	100.0
Sydney	Australia	4	97.4	95.0	100.0	94.4	100.0	100.0
Vancouver	Canada	5	97.3	95.0	100.0	97.2	100.0	96.4
Zurich	Switzerland	6	97.1	95.0	100.0	96.3	100.0	96.4
Calgary	Canada	7	96.8	100.0	100.0	87.3	100.0	100.0
Geneva	Switzerland	7	96.8	95.0	100.0	94.9	100.0	96.4
Toronto	Canada	9	96.5	100.0	100.0	94.4	100.0	89.3
Osaka	Japan	10	96.0	100.0	100.0	86.8	100.0	96.4
Auckland	New Zealand	10	96.0	95.0	95.8	97.9	100.0	92.9

Source: EIU.

(www.fardayeeghtesad.com/news)

بررسی وضعیت زیست پذیری شهری در آسیا

شهرهای آسیا-اقیانوسیه برخی از بهبود یافته ترین شهرها در فهرست اکونومیست بودند. به طوری که ۸ شهر از ۱۰ شهری که بیشترین رشد رتبه را داشتند از این منطقه بودند. ولینگتون نیوزلند با ۳۵ پله صعود در جایگاه بیست و سوم قرار گرفت و در حالی که اوکلند نیوزلند با ۲۵ پله صعود مشترکا در رتبه ۱۰ قرار گرفت. هانوی، ویتنام هم با ۲۰ پله صعود به رتبه ۱۲۹ رسید. عادی شدن زندگی پس از همه گیری کرونا به طور کلی

نویدبخش افزایش زیست پذیری جهانی در سال ۲۰۲۳ است. آموزش با بازگشت کودکان به مدارس، در کنار کاهش قابل توجه بار بیمارستان ها و سیستم های مراقبت های بهداشتی و برخی پیشرفت های قابل توجه در شهرها در خاورمیانه و آسیا بیشتر بوده است. در حالی که یک شهر اروپایی برای دومین سال متوالی در صدر رده بندی قرار دارد، برخی از شهرهای خاورمیانه و آفریقا در حال صعود از انتهای شاخص هستند. دو شهر در عربستان سعودی با جهش پنج پله ای در رتبه بندی، امتیازات خود را بهبود بخشیده اند. شهری در امارات متحده عربی به رتبه های بالا در زیست پذیری دست یافته است. در عین حال شهرهای این منطقه شش جایگاه از ده رتبه آخر شاخص را به خود اختصاص داده اند و طرابلس (لیبی) و دمشق (سوریه) در رتبه های آخر قرار گرفته اند. حتی در انتهای رتبه بندی، شهرهایی مانند لاگوس (نیجریه) و الجزایر (الجزایر) با پیشرفت هایی در سیستم های مراقبت های بهداشتی و آموزشی خود با بهبود نسبی امتیاز همراه شده اند. هر دو شهر در کشورهای هستند که صادرکننده انرژی هستند و تا حدودی از قیمت های جهانی نفت و گاز بالاتر سود برده اند. اگر چه در این شهرها فساد همچنان یک موضوع است، اما مقداری بودجه عمومی اضافی برای زیرساخت ها و خدمات عمومی در دسترس قرار گرفته و همچنین موارد ابتلا به کرونا هم کاهش داشته است. با این حال، دمشق ویران شده از جنگ (سوریه)، پایین ترین شهر در نظرسنجی اکونومیست، هیچ بهبودی در امتیازات زندگی خود مشاهده نکرده است.

جدول ۵. رتبه بندی بدترین شهرهای زیست پذیر آسیایی بر اساس ۵ دسته متغیر زیست پذیری شهری

Bottom 10 positions

City	Location	Rank	Index	Stability	Healthcare	Culture & environment	Education	Infrastructure
Douala	Cameroon	164	46.4	60.0	29.2	51.2	41.7	42.9
Kiev	Ukraine	165	44.0	40.0	41.7	54.2	75.0	23.2
Harare	Zimbabwe	166	43.8	40.0	29.2	56.7	66.7	35.7
Dhaka	Bangladesh	166	43.8	50.0	41.7	40.5	75.0	26.8
Port Moresby	Papua New Guinea	168	43.4	30.0	41.7	49.8	58.3	46.4
Karachi	Pakistan	169	42.5	20.0	50.0	38.7	75.0	51.8
Lagos	Nigeria	170	42.2	25.0	37.5	54.4	41.7	53.6
Algiers	Algeria	171	42.0	35.0	50.0	45.4	58.3	30.4
Tripoli	Libya	172	40.1	30.0	45.8	37.5	58.3	41.1
Damascus	Syria	173	30.7	20.0	29.2	40.5	33.3	32.1

Source: EIU.

نسخه ۲۰۲۳ فهرست سالانه از بدترین و بهترین شهرهای جهان برای سکونت به لحاظ شاخص کیفیت زندگی یا همان شاخص شهر زیست پذیر است که حاوی دست کم سه پیام است.

پیام اول که به اوضاع شهری در ایران مربوط می شود، مربوط به وضعیت ایران است. ایران در نسخه ۲۰۲۲ این گزارش، جزو بدترین شهرهای جهان برای زندگی شناخته شد به طوری که در بین ۱۷۲ شهر منتخب در

نسخه ۲۰۲۲، رتبه ایران، ۱۶۳ شد؛ یعنی شهر دهم در لیست بدترین‌ها. تهران از لیست بدترین‌ها خارج شده اما همچنان در رتبه‌بندی شهرهای زیست‌پذیر، جزو شهرهایی قرار دارد که کیفیت زندگی در آنجا پایین است. پیام دوم این گزارش، رابطه معکوس بین توسعه فیزیکی شهر و کیفیت زندگی است به طوری که، عمده شهرهای دارای بهترین وضعیت برای زندگی، جزو شهرهای کوچک و متوسط قرار دارند. پیام سوم نیز اثر تورم عمومی بالا بر افت کیفیت زندگی است (<https://www.moaser.com>).

جمع‌بندی و تحلیل

هر چند تعاریف و شاخص‌های مذکور برای زیست‌پذیری از یک اجتماع به اجتماع دیگر متفاوت است و از این رو رسیدن به نظری فراگیر در این زمینه دشوار می‌نماید. شاید به اجمال بتوان گفت یک شهر زیست‌پذیر، یک شهر موفق است؛ شهری که در آن معضلات زیست‌محیطی، آلودگی‌ها، هدررفت منابع، معضلات اقتصادی، بیکاری، درآمد ناکافی و... وجود ندارد، یا در کمترین حد ممکن است. علاوه بر این، ویژگی‌هایی که به طور صریح یا ضمنی در چارچوب شاخص‌ها مفهوم می‌یابند و در یک مکان زیست‌پذیر محقق می‌شوند، عبارتند از دسترسی مناسب و پیاده به زیرساخت‌ها، هوای پاک، مسکن مناسب، اشتغال، فضای سبز، تفریح و پارک، رستوران، فروشگاه و مرکز خرید، مطب پزشک و مراکز درمانی، مراکز آموزشی و مدارس و بسیاری موارد مشابه دیگر. این امر به ساکنان محلات کمک می‌کند تا یک فضای زیست‌پذیر مشارکتی ایجاد کنند. از این رو، مردم و مکان دو سوی قلمرو زیست‌پذیری قرار دارند. زیست‌پذیری بر تجربه انسان از مکان تأکید دارد و این تجارب را در ظرف مکان و زمان در نظر می‌گیرد. با بررسی تجارب کشورهای جهان از لحاظ زیست‌پذیری شهری، اتکای زیاد بر داده‌های به‌دست آمده از مکان یا مردم، به گمراهی و دور شدن از هدف زیست‌پذیری می‌انجامد. با این چشم‌انداز جوامعی که در زمینه زیست‌پذیری تلاش دارند و آن را به عنوان یک اصل راهنما در بهبود و توسعه محلاتشان در نظر می‌گیرند، معمولاً به اصول زیر توجه و تأکید دارند.

- فراهم آوردن گزینه‌های متعدد و متنوع برای حمل‌ونقل (گزینه‌های پیاده‌روی، دوچرخه‌سواری و حمل‌ونقل عمومی که موجب افزایش فعالیت بدنی، حفاظت از محیط زیست و کاهش ترافیک می‌شود).
- آن چه که مهم است در زمینه زیست‌پذیری شهرها، بهبود و بسترسازی آنها، فرهنگ‌سازی، توانمندسازی و آموزش شهروندان صورت بگیرد که در این زمینه وزارت کشور از جمله استانداردها با همکاری شهرداری‌ها و رسانه‌های استانی و گروه‌های متخصص در زمینه زیست‌پذیری در بازه‌های زمانی کوتاه‌مدت (۶ ماه) جهت آموزش و توانمندسازی و در بازه‌های میان‌مدت (۱ یا ۲ سال) و بلندمدت جهت فرهنگ‌سازی اقدام نماید. تقویت امنیت فردی و اجتماعی بافت فرسوده از طریق کاهش فضاهای

بی دفاع شهری و افزایش نظارت اجتماعی بر این فضاها، ساماندهی و پاکسازی کاربری‌های ناسازگار از جمله انبارهای ضایعات و کارگاه‌ها از اطراف بازار و تبدیل به کاربری‌های ارزش‌بخش و هویت‌بخش می‌تواند در این راستا موثر باشد.

- بهبود وضعیت مسکن در محلات و فراهم آوردن فرصت‌های متنوع در این زمینه (تنوع موجب ایجاد محلات سرزنده، پویا و اقامت شهروندان متفاوت (از لحاظ اقتصادی و اجتماعی) در محلات می‌شود).
- افزایش منزلت اجتماعی مردم از طریق تعامل در فضاهای فراغتی و تغییر در نگرش ساکنین از طریق ارج نهادن به متغیرهای اجتماعی - فرهنگی خواهد شد (ایجاد و تقویت پیوستگی و تعلق مکانی بین مردم شهر و ایجاد نمادها و اسطوره‌های محلی در راستای اسطوره‌ها و یادمان‌های منطقه‌ای در بافت فرسوده، توسعه مشارکت و همبستگی بین مردم شهر؛ نهادسازی و توسعه شبکه محلی به منظور تحقق رفع معضله‌های بافت شهری در راستای حکمروایی خوب شهری می‌تواند مثمرتر باشد).
- توجه به نقش تصویرسازی، نشان‌دار کردن و همچنین رویدادمنداری مکان در زمینه زیست‌پذیری شهری و تأثیرات آنها بر رقابت‌پذیری و رشد اقتصاد شهری و همچنین تصویرسازی از شهر و توجه به اصالت معنایی و ساختار ذهنی مکان در راستای ایجاد برند و نقشه‌های ذهنی ساکنان و بازدیدکنندگان می‌تواند مثمرتر باشد. که در این زمینه باید با هماهنگی مجلس شورای اسلامی و شهرداری‌ها باید یک کمیسیون ویژه جهت تدوین اسناد و استانداردها ایجاد و بودجه ویژه جهت به شهرداری‌ها اختصاص یابد.
- سیاست‌های مدیریت شهری (تشویق توسعه کاربری‌های مختلط، حفاظت از منابع محیطی، حفاظت از چشم‌اندازهای تاریخی، طراحی در مقیاس انسانی، سرمایه‌گذاری در زمینه‌های اقتصادی، فراهم آوردن زمینه‌های مشارکت شهروندان).

منابع

- امینی، شاد؛ احمدزاده، حسن؛ هوشیار، حسن؛ ولیزاده، رضا (۱۴۰۰) شناسایی مؤلفه‌های آتی زیست‌پذیری شهری با رویکرد آینده‌پژوهی مطالعه موردی: شهر مهاباد، فصلنامه شهرپایدار، ۴ (۳)، ۹۹-۱۱۳.
- بندرآباد، علیرضا (۱۳۹۰) شهر زیست‌پذیر از مبانی تا معانی، انتشارات آذرخش، تهران.
- تیموری، راضیه؛ سلطانی، علیرضا؛ کریم پور، یحیی (۱۳۹۵) آینده پژوهی در مطالعات اکولوژیک شهری، دومین کنگره بین‌المللی علوم زمین و توسعه شهری، تبریز.
- خراسانی، محمدمامین (۱۳۹۳) سکونتگاه زیست‌پذیر، سکونتگاه پایدار، همایش علوم جغرافیایی ایران، دانشگاه تهران، تهران.
- ربانی، طاها؛ مشکینی، ابوالفضل؛ افتخاری، عبدالرضا رکن‌الدین؛ رفیعیان، مجتبی (۱۳۹۸) تبیین مسائل حکمروایی شهری در سناریوهای آینده کلانشهر تهران مبتنی بر رویکرد تبدیل سناریوهای کیفی به کمی، فصلنامه شهر پایدار، ۲ (۱)، ۶۲-۴۵.
- رسولی، محمد؛ سعیدپور، شراره؛ منصورزاده، علی محمد (۱۳۹۷) فرهنگ‌سازی ترافیک در کلانشهرها با رویکرد آینده‌پژوهی، چاپ اول، انتشارات سخنوران، تهران.
- سلامی، رضا؛ خانی، مرتضی؛ صفاری دربرزی، علی (۱۳۹۱) بررسی تاثیر آینده‌پژوهی در حوزه تحقیقات ناجا، دو فصلنامه توسعه تکنولوژی صنعتی، ۱۹، ۷۳-۸۸.
- عظیمی، محمدحسن؛ فدایی عراقی، غلامرضا؛ کوبکی، مرتضی؛ پورعزت، علی اصغر (۱۳۹۵) جستاری در رویکرد مطلوب آینده پژوهی فناوری اطلاعات در حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، جستاری در رویکرد مطلوب آینده پژوهی فناوری اطلاعات در حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، ۸ (۲)، ۱۸-۱.
- کوبکی، افشین؛ پورجعفر، محمدرضا؛ تقوایی، علی اکبر (۱۳۸۴) برنامه ریزی کیفیت زندگی شهری در مراکز شهری تعاریف و شاخص‌ها، جستارهای شهرسازی، ۱۲، ۶-۱۳.
- مهرنجانی، محمدسلیمانی؛ تولایی، سیمین؛ رفیعیان، مجتبی؛ زنگانه، احمد؛ خزاعی نژاد، فروغ (۱۳۹۵) زیست‌پذیری شهری: مفهوم، اصول، ابعاد و شاخص‌ها، پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری، ۴ (۱)، ۵۰-۲۷.
- موسوی نور، سیدعلی؛ وارثی، حمیدرضا؛ محمدی، جمال (۱۳۹۵). ارزیابی و تحلیل مولفه‌های زیست‌پذیری کلانشهر تهران. جغرافیا، ۱۴ (۵۱)، ۲۳۷-۲۵۸.

Ambrose, G., Das, K., Fan, Y., Ramaswami, A. (2020) Is gardening associated with greater happiness of urban residents? A multi-activity, dynamic assessment in the TwinCities region, USA. *Landscape Urban Plann.* 198, 103776.

An, H., Razzaq, A., Haseeb, M., Mihardjo, L.W.W. (2020) The role of technology innovation and people's connectivity in testing environmental Kuznets curve and pollution heaven hypotheses across the Belt and Road host countries: new evidence from Method of Moments Quantile Regression, *Environ, Sci, Pollut Res.* 28 (5), 5254-5270.

Costamagna, F., Lind, R., Stjernstrom, O. (2019) Livability of urban public spaces in northern Swedish cities: the case of Umea. *Planning Practice and Research*. 34 (2), 131–148.

<http://www.fardayeeghtesad.com/news>

<http://www.moaser.com>

Inayathullah, S. (2013) Causal Layered Analysis: an Intfeetive and Transformative Theory and Method. J. Gordon, Future Research Methodology Version 3.0. The Nillennium Project.

Khan, A., Sicen, L., Khan, B., Salman, N. (2021) On the influence of demographic structure and industrial growth on environmental quality, *J. Environ, Manage*, 288, 112453

Kose, E., Vural, D., Canbulut, G. (2020) The most livable city selection in Turkey with the grey relational analysis, *Grey Systems-Theory and Application*, 10 (4), 529–544.

Liang, L.i., Deng, X., Wang, P., Wang, Z., Wang, L. (2020) Assessment of the impact of climate change on cities livability in China, *Sci, Total Environ*, 726, 138339.

Luo, Y. S., Salman, M., Lu, Z. N. (2021) Heterogeneous impacts of environmental regulations and foreign direct investment on green innovation across different regions in China, 759, 143744.

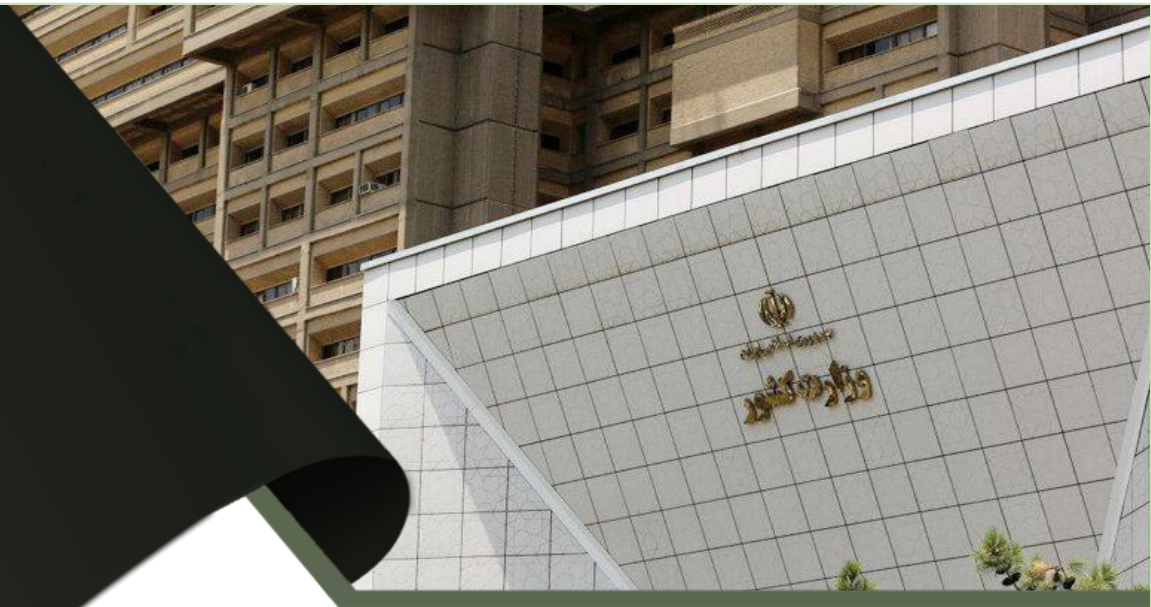
Mouratidis, K. (2020) Commute satisfaction, neighborhood satisfaction, and housing satisfaction as predictors of subjective well-being and indicators of urban livability. *Travel Behaviour and Society*, 21, 265–278.

Pan, H. & Deal, B. & Chen, Y. & Hewings, G. (2018) A reassessment of urban structure and land-use patterns: Distance to CBD or network-based? Evidence from Chicago, *Regional Science and Urban Economics*, 70, 215-228.

Profiroiu, C.M., Bodislav, D.A., Burlacu, S., Radulescu, C.V. (2020) Challenges of sustainable urban development in the context of population growth. *Eur. J. Sustainable Development* 9 (3), 51–57.

Xiao, Y., Li, Y., Tang, X., Huang, H., Wang, R. (2022) Assessing spatial–temporal evolution and key factors of urban livability in arid zone: The case study of the Loess Plateau, China, *Ecological Indicators*, 140, 108995.

Yi, X., Jue, W., Huan, H. (2021) Does economic development bring more livability? Evidence from Jiangu Province, China. *J, Cleaner Prod*, 293, 126187.

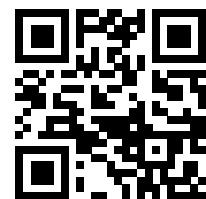

گزارش دیدبانی

آینده پژوهی شهرهای زیست پذیر در ایران

تاریخ انتشار: آبان ۱۴۰۲

شناسه یکتا: FSG-SMSD-1880

مرکز مطالعات راهبردی و آموزش وزارت کشور